

Uloga obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u razvoju održive poljoprivrede

Zelenika, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of agriculture / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Poljoprivredni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:151:505407>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku

**Fakultet
agrobiotehničkih
znanosti Osijek**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek - Repository of the Faculty of Agrobiotechnical Sciences Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
POLJOPRIVREDNI FAKULTET U OSIJEKU

Ivan Zelenika

Stručni studij, smjer Agrarno poduzetništvo

ULOGA OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA U RAZVOJU
ODRŽIVE POLJOPRIVREDE

Završni rad

Vinkovci, 2014.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
POLJOPRIVREDNI FAKULTET U OSIJEKU

Ivan Zelenika

Stručni studij, smjer Agrarno poduzetništvo

ULOGA OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA U RAZVOJU
ODRŽIVE POLJOPRIVREDE

Povjerenstvo za ocijenu i obranu završnog rada :

1. prof.dr.sc. Ružica Lončarić, predsjednik
2. prof.dr.sc. Krunoslav Zmaić, mentor
3. doc.dr.sc. Snježana Tolić, član

Vinkovci, 2014.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. CILJEVI I METODE ISTRAŽIVANJA.....	2
3. SUSTAVI POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE.....	3
3.1. Konvencionalna poljoprivreda.....	3
3.2. Održiva poljoprivreda.....	4
3.3. Ekološka poljoprivreda.....	4
3.4. Multifunkcionalna poljoprivreda.....	5
4. ANALIZA STANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	6
5. RAZVOJ ODRŽIVE POLJOPRIVREDE I NJEGOV UTJECAJ NA OBITELJSKA POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA	8
5.1. Održiva poljoprivreda.....	8
5.1.1. Ciljevi održive poljoprivrede.....	9
5.1.2. Dobra poljoprivredna praksa.....	10
5.1.3. Utjecaj održive poljoprivredne proizvodnje na razvoj Hrvatske i odnos sa Europskom unijom.....	11
5.2. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva.....	11
5.2.1. Nastanak obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.....	12
5.2.2. Tipovi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.....	13
6. ULOGA OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA NA RAZVOJ ODRŽIVE POLJOPRIVREDE.....	16
7. ZAKLJUČAK.....	17
8. POPIS LITERATURE.....	18
9. SAŽETAK.....	19
10. SUMMARY.....	20
11. POPIS TABLICA.....	21
TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA.....	22

1. UVOD

Kao odgovor na dugotrajnu degradaciju tla te onečišćenjem okoliša posredstvom konvencionalne poljoprivrede u posljednje vrijeme razvija se održiva, organska poljoprivreda, u najekstremnijim slučajevima radi se o ekološkoj poljoprivredi. Preduvjeti za razvoj ovakvog načina poljoprivredne proizvodnje su naslijeđeno znanje i tradicionalni način proizvodnje, a rezultati su povećanje dobiti, održiv ekosustav i povećanje kvalitete života. Posljedice koje uzrokuje konvencionalni način proizvodnje trebao bi ukloniti sustav održive poljoprivrede. Iako je održivost u poljoprivredi povezana sa širim problemima globalne ekonomije, kao što su smanjenje naftnih rezervi i proizvodnja hrane za rastući broj stanovnika na Zemlji, usmjeravanje poljoprivredne proizvodnje u pravcu održivog razvoja je poteklo od malih proizvođača, organizacija za zaštitu životne sredine i pojedinih poljoprivrednih stručnjaka. Oni su uočili destruktivnost koju je poljoprivreda prošlog stoljeća prouzrokovala osnovnim faktorima proizvodnje, vodi i zemljištu. Na osnovu toga je počelo istraživanje i potraga za boljim načinima proizvodnje, koji se nastavljaju i danas. Sustav održive poljoprivredne proizvodnje ne označava povratak niskim prinosima i siromašnim proizvođačima, koji su karakterizirali 19. stoljeće. Održivost podrazumijeva oslonac na dosadašnja iskustva, usvajanje proizvodnji koja će ostvariti visoke prinose i profite, bez degradiranja prirodnih resursa na kojima se poljoprivredna proizvodnja zasniva. Najvećio dio tradicionalne poljoprivrede u Republici Hrvatskoj može se inkorporirati u ovaj sustav, te na taj način i isporučiti poljoprivredne proizvode visoke kakvoće.

2. CILJEVI I METODE ISTRAŽIVANJA

Tijekom izrade rade ćemo obraditi loše utjecaje konvencionalne poljoprivrede na očuvanje okoliša, značajke održive poljoprivrede, trenutno stanje poljoprivrede i značajke obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, te analizirati ulogu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u razvoju održive poljoprivrede. U izradi rada koristiti ćemo literaturne izvore, knjige, statističke podatke te druge dokumente iste ili slične tematike.

Temeljni cilj rada je istražiti i analizirati mogući povoljni utjecaj održive poljoprivredne proizvodnje u Republici Hrvatskoj. Posebice se to odnosi na obiteljska gospodarstva koja su najmnogobrojnija vlasnička kategorija poljoprivrede u Hrvatskoj te su povoljan teren za inkorporiranje sustava održive poljoprivrede. Edukacija nositelja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava o pozitivnim učincima održive poljoprivrede i održivog razvoja predstavlja osnovu za dugoročni razvoj hrvatske poljoprivrede.

Kako bi navedene ciljeve i zadatke istraživanja realizirali primjenit će se metode analize te osnovne statističke metode u definiranju značaja i razvoja održive poljoprivrede.

3. SUSTAVI POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Sustav upravljanja u agraru ovisi o općoj razvijenosti, tržištu za koje se hrana proizvodi te kulturnim navikama. Hrvatski agrar se suočava sa velikim promjenama, od kojih su neke posljedica zatečenog stanja, očekivane promjene vlasničke strukture, tranzicije u tržišno gospodarstvo, a druge su promjene motivirane potražnjom i realnijom prodajom poljoprivrednih proizvoda. Uzimajući u obzir navedeno stanje i promjene moguće je razlikovati četiri tipična sustava upravljanja u agraru:

- **Konvencionalna poljoprivreda**
- **Održiva poljoprivreda**
- **Ekološka poljoprivreda**
- **Multifunkcionalna poljoprivreda**

3.1. Konvencionalna poljoprivreda

Konvencionalna poljoprivreda je nastala pedesetih godina proteklog stoljeća, još se naziva " zelenom revolucijom ", te je imala cilj rješavanja problema gladi u svijetu. Industrijalizacija i kemizacija proizvodnje su utjecali na povećanje prinosa, a kako su bi se ostvareni prinosi održali na istoj razini korištene su sve veće količine agrokemikalija. Takav način proizvodnje poljoprivrednih proizvoda zahtijevao je sve veće subvencioniranje poljoprivredne proizvodnje

Konvencionalna poljoprivreda je tržišno usmjerena s ciljem dobivanja što konkurentnijeg proizvoda s kojim će se ostvariti i veća dobit, odnosno da se uz što manji utrošak radne snage, energije i sredstava proizvede što više proizvoda. Konvencionalna poljoprivreda se u potpunosti emancipirala od osnovnih bioloških procesa što je imalo za posljedicu gubitak plodnosti tla, onečišćenje okoliša. prekomjernu proizvodnju, te gospodarsku neefikasnost. Konvencionalna poljoprivreda kao izvor inputa za prerađivačku industriju i potrošač proizvoda kemijske industrije ili industrije strojeva i opreme predstavlja pokretačku snagu za razvitak cijelog gospodarstva, te se ona znatno razlikuje od tradicionalne poljoprivrede. Konvencionalna poljoprivreda je gospodarski profitabilnija, ali je ekološki neprihvatljivija zbog toga što primjena kemijskih sredstava u razmjerno kratkom roku utječe na onečišćenje tla i vode.

3.2. Održiva poljoprivreda

U suvremenim uvjetima razvoja, kao sustav poljoprivredne proizvodnje sve se češće javlja pojam održiva poljoprivreda koja predstavlja gospodarsku, ekološku, socijalnu i etičku održivu poljoprivredu. Ovaj sustav se pojavio kao odgovor na promjene u praksi i agrarnoj politici razvoja i to ne samo na nacionalnoj nego i na svjetskoj razini. Nastale promjene se ogledaju u sve većoj neophodnosti da se agrarni sustav održi u dužem vremenskom razdoblju uz odgovarajuću proizvodnost, odnosno težište se premješta sa kratkoročnih na dugoročne ciljeve, koji se očituju u agrarnoj politici.

Održiva poljoprivreda ne predstavlja opasnost za okoliš, a svi postupci u njoj su regulirani i definirani kodeksima, te nastaje kao kompromis između gospodarskih i ekoloških zahtjeva. Razvitak ovog sustava gospodarstva omogućava održavanje plodnosti tla, smanjenje ovisnosti poljoprivrede o vanjskim inputima, smanjenje oštećenja okoliša uz istodobno održavanje dostignute razine i osiguranja rasta proizvodnje.

3.3. Ekološka poljoprivreda

Počeci ekološke poljoprivrede datiraju od početka 20. stoljeća, gdje su se već tada u vrijeme velike ekspanzije intenzivne poljoprivrede uvidjele opasnosti koje prijete samoj zemlji, te naraštajima koji nadolaze. Poglavitito u zadnje vrijeme ovaj sustav upravljanja širom svijeta doživljava procvat na što nas upućuju podaci o prosječnoj godišnjoj stopi rasta u Europi od 30-35% u kojoj se nalazi 35.000 registriranih gospodarstava na površini od milijun hektara, koji proizvode po načelima ekološke poljoprivrede.

Ekološka poljoprivreda temelji se na minimalnoj obradi tla bez oranja, upotreba mineralnih gnojiva i kemijskih zaštitnih sredstava, a proizvodi ekološke poljoprivrede proizvedeni su na bazi prirodnih sirovina.

3.4. Multifunkcionalna poljoprivreda

Koncept multifunkcionalne poljoprivrede je kreiran zbog ograničenja svih gore navedenih sustava proizvodnje i iskustva do kojih je došlo njihovom primjenom uz uvažavanje socijalne, ekonomske i ekološke pretpostavke. Kreatori političkih i ekonomskih mjera i odluka nastoje multifunkcionalnost prikazati sa svog gledišta koji su često vođeni ideološkim i pragmatičnim motivima. Također, postoje i oni koji multifunkcionalnost vide kao alibijem Europe u opravdanosti zadržavanja visokih novčanih poticaja i naknada do onih kojima ovaj koncept predstavlja naprednu ideju za budućnost. U suštini, koncept multifunkcionalnosti promovira kako u sustavu poljoprivredne proizvodnje pored svojih baznih funkcija, ima i brojne neproizvodne eksternalije vezane za održivi ruralni razvoj kao i snažnu socijalno-demografsku komponentu.

Obzirom na diverzifikaciju funkcija koje se trebaju ispuniti kroz koncept multifunkcionalnog razvoja agrara i ruralno područja, dati su i složeni sustavi mjera za podršku ovog koncepta koji se mogu promatrati s nekoliko aspekata. Oni se odnose na specifične ugovore s pojedinim proizvođačima zasnovanim na pružanju usluga i ukupnom doprinosu proizvođača funkcijama potrebnim u ruralnom prostoru. Zatim podrška za etičku proizvodnju koja se odnosi na brigu o životinjama, poštivanju standarda kvalitete i životne sredine uz specifične mjere za svaku farmu.

4. ANALIZA STANJA POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Poljoprivreda je gospodarska djelatnost koja utjeće na ukupno hrvatskog gospodarstvo. S obzirom na povezanost sa dopunskim djelatnostima, od proizvodnje poljoprivrednih inputa, prometa i traženja poljoprivrednih proizvoda, važnost poljoprivrede u hrvatskom gospodarstvu je vrlo velika. K tome je neformalna zaposlenost i uključenost ljudi u poljoprivrednu proizvodnju znatna, uzevši u obzir oko pola milijuna obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava koji se manje ili više bave poljoprivredom. Čak i među onima koji imaju nešto više zemljišta malo je vitalnih i tržišno usmjerenih gospodarstava koja bi se u sadašnjim okolnostima mogla ravnopravno nositi sa uvoznom konkurencijom. Otegotna je okolnost i nepovoljna dobna i obrazovna struktura poljoprivrednog pučanstva.

Poljoprivreda je neodvojiva od seoskog prostora, njegovih kulturnih vrednota te znanja, kao važnih razvojnih potencijala. Nažalost, seoski prostor doživljava u drugoj polovici 20. stoljeća snažnu depopulaciju i devastaciju te su time vrlo važni potencijali izvan funkcije na štetu gospodarskog i društvenog napretka Hrvatske.

Političkim osamostaljenjem Hrvatske nastupaju bitne društveno-gospodarske promjene u hrvatskom gospodarstvu te time i u poljoprivredi. Procesi pretvorbe, privatizacije kao i ratna stradanja, te gubitak tržišta mijenjaju agrarnu strukturu, utječu na ljudske i ostale kapitalne proizvodne resurse, poljoprivrednu proizvodnju i vanjsko trgovinsku bilancu. Na žalost, prestanak rata nije donio zaokret u provedbi politike prema selu i poljoprivrednim proizvođačima u skladu sa njihovim strateškim značenjima. Neodgovarajući sustav financijske i institucijske potpore poljoprivredi, iako deklarativno na strani poljoprivrednika, u praksi je izravno i neizravno dovodio i nadalje do prelijevanja državnog novca u neučinkovite i trombe sustave. Visoki eksterni troškovi, kruti porezni sustavi, kronični nedostatak jeftinog kapitala, neracionalan trgovinski i distribucijski sustav te nedostatna proračunska potpora neki su od glavnih čimbenika pada proizvodnje, te visokih cijena poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

Tablica 1. Površina korištenoga poljoprivrednog zemljišta Republike Hrvatske po kategorijama 2010. i 2013.

	Korištena poljoprivredna površina, tis. ha		Indeks
	2010	2013	2013/2010
Korištena poljoprivredna površina	1316	1252	95
Oranice i vrtovi	896	826	92
Povrtnjaci	3	2	67
Trajni travnjaci	339	345	102
Trajni nasadi	78	79	101

Izvor: DZS (2013)

Tablica 2. Vrijednost otkupljenih i prodanih proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva 2012. i 2013.

	2012	2013	Indeksi 2013/2012
Ukupno	9 594 511 516	9 472 493 040	98,7
Otkup od obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava	3 634 655 136	3 275 104 000	91,0
Prodaja iz vlastite proizvodnje poslovnih subjekata	5 959 856 380	6 197 389 040	103,3

Izvor: DZS (2013)

5. RAZVOJ ODRŽIVE POLJOPRIVREDE I NJEGOV UTJECAJ NA OBITELJSKA POLJOPRIVREDNA GOSPODARSTVA

Sustav održive poljoprivredne proizvodnje predstavlja buduću osnovu dugoročnog razvitka hrvatske poljoprivrede. Ovaj sustav će omogućiti ekonomsku, ekološku i socijalnu samodostatnost kroz opskrbu visoko kvalitetnim poljoprivrednim proizvodima. Kako su obiteljska poljoprivredna gospodarstva središnja vlasnička kategorija u hrvatskoj poljoprivredi, razvoj održive poljoprivrede će isto tako pozitivno djelovati na njihov razvoj te prosperitet ruralnog prostora Republike Hrvatske gotovo bez ikakvog lošeg utjecaja na okoliš.

5.1. Održiva poljoprivreda

Održiva poljoprivreda (sustainable agriculture) čiji naziv potječe od latinske riječi *sustinere* (*sus*-ispod, *tenere*-držati) i označava održanje ili očuvanje tokom dužeg vremenskog razdoblja. Održiva poljoprivreda kao i dio ukupnog održivog razvoja definirana je u Agendi 21, na konferenciji Ujedinjenih naroda o održivoj sredini i razvoju (Rio de Janeiro, 1992): To je sustav proizvodnje koji objedinjuje ekološke i ekonomske elemente proizvodnje, brigu za zdravlje ljudi i pri tome uzima u obzir različitosti poljoprivrede i društvene zajednice.

Održiva poljoprivreda označava integrirani sustav biljnih i stočarskih proizvodnih praksi koji će dugoročno: zadovoljiti potrebe ljudi za hranom, poboljšati kvalitetu životne sredine i prirodnih resursa o kojima ovisi poljoprivredna ekonomija, omogućiti efikasnu upotrebu neobnovljivih i obnovljivih resursa i omogućiti odvijanje prirodnih i bioloških ciklusa, održati ekonomsku vrijednost proizvodnje i unaprijediti kvalitetu života poljoprivrednih proizvođača i društva u cijelini.

Koncepcija održive poljoprivrede podrazumijeva razradu brojnih načela i djelovanja koja su preduvjet osmišljene provedbe koncepta. U održivoj poljoprivredi posjed ili farma predstavlja "organizam" čiji je najvažniji "organ" tlo. Tlo je jedan od

najugroženijih svjetskih resursa, a svijest o potrebama zaštite daleko zaostaje za svijesti o oštećenju tj. onečišćenju vode, zraka ili bioloških resursa. Čisto i neoštećeno tlo je preduvjet prakticiranja održive poljoprivrede. Uz tlo, održiva poljoprivreda i održiva proizvodnja hrane zavisi o racionalnom korištenju vode za natapanje za potrebe ratarstva, uzgoja stoke, a napose za akvakulturu.

Potrošači, također, imaju važnu ulogu u stvaranju sustava održive poljoprivredne proizvodnje hrane. Putem potražnje oni šalju snažnu poruku proizvođačima, prodavačima i drugim sudionicima u lancu snabdijevanja u tome što je za njih važno. Cijena poljoprivrednih proizvoda, kao i njihova hranjiva vrijednost i kvaliteta oduvijek imaju odlučujući utjecaj prilikom izbora potrošača. Današnji izazov je pronalaženje strategije koja će razviti svijest kupaca, tako da očuvanje resursa, životne sredine i društvene pravednosti budu jedni od odlučujućih motiva prilikom kupovine. Istovremeno novi propisi, zakoni i intervencije državnih institucija moraju omogućiti održivoj poljoprivrednoj proizvodnji odgovarajuće tržišne poslove i pristup široj javnosti.

5.1.1. Ciljevi održive poljoprivrede

Poljoprivredna proizvodnja je održiva samo ukoliko je profitabilna, odnosno korisna za obitelj i zajednice kojima osigurava odgovarajući prihod i kvalitetu života, uz očuvanje životne sredine. U skladu sa tim, održiva poljoprivreda podrazumijeva postizanje sljedećih ciljeva:

- **Ekonomsku održivost.** U sustavu tržišne ekonomije i postojećim uvjetima vrednovanja svaka proizvodnja, ma koliko da je poželjna sa aspekta očuvanja resursa i životne sredine uopće, mora biti ekonomski opravdana.
- **Socijalnu održivost.** To podrazumijeva visoku kvalitetu života ljudi koji žive i rade na farmi, kao i lokalne zajednice kojoj pripadaju.
- **Održivost životne sredine.** Održiva poljoprivredna proizvodnja se može promatrati kao upravljanje ekosustavom, odnosno kompleksnim odnosima između zemljišta, vode, biljaka, životinja, klime i ljudi. Svi ovi faktori trebaju se integrirati u produktivan sustav, koji je neškodljiv za životnu sredinu, ljude i ekonomske uvjete tamo gdje je proizvodnja locirana.

5.1.2. Dobra poljoprivredna praksa

Dobra poljoprivredna praksa je koncept koji podrazumijeva primjenu određenih postupaka u procesu poljoprivredne proizvodnje, i u suštini predstavlja integraciju dobro postavljenog procesa rada i dobro postavljene kontrole, koji ostvaruju ciljeve održive poljoprivrede. Koncept dobre poljoprivredne prakse se zasniva na primjeni dosadašnjih iskustava vezanih za korištenje prirodnih resursa na održivi način. Cilj je proizvodnja sigurne i zdrave hrane i drugih poljoprivrednih proizvoda, uz istovremeno ostvarenje ekonomske vrijednosti, društvene stabilnosti i zaštite životne sredine. Ključne riječi koje se vezuju za dobru poljoprivrednu praksu su : znanje, razumijevanje, planiranje, mjerenje, kontrola i upravljanje.

Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja Republike Hrvatske je 2009. godine izdalo brošuru pod nazivom "Načela dobre poljoprivredne prakse" sa kojim žele skrenuti pažnju pitanja iz zaštite okoliša i dobrobiti životinja te dati preporuke i smjernice za provođenje određenih aktivnosti. Glavne smjernice i načela u primjeni dobre poljoprivredne prakse su :

- **Načela dobre poljoprivredne prakse u očuvanju tla**

Tlo u poljoprivredi ima važnu funkciju i kao „neobnovljiva“ vrijednosti iziskuje posebnu pažnju tijekom korištenja i maksimalnu brigu o plodnosti, strukturi, eroziji i onečišćenju.

- **Načela dobre poljoprivredne prakse u zaštiti voda**

Direktiva traži od zemalja članica Europske unije da definiraju područja koja su osjetljiva na onečišćenje voda nitratima iz poljoprivrede te da osmisle i primjene operativne programe sprječavanja takvih onečišćenja

- **Načela dobre poljoprivredne prakse u zaštiti zraka**

Poljoprivreda je jedan od izvora zagađenja zraka. Neugodni mirisi, emisija amonijaka, zagađenje dimom i staklenički plinovi najčešći su uzroci sukoba između poljoprivrednika i okoline. Dobrom poljoprivrednom praksom i tehnološkim rješenjima nesuglasice se mogu znatno smanjiti ili potpuno izbjeći.

- **Načela dobre poljoprivredne prakse u zaštiti životinja**

Da bi se osigurala kvalitetna proizvodnja bez nepotrebnih ulaganja i gubitaka, potrebno je osigurati zdravu i zadovoljnu životinju čime se postiže i očuvanje javnoga zdravlja (zdravlja ljudi), dobrobiti životinja, ekonomski interes i zaštita okoliša.

5.1.3. Utjecaj održive poljoprivredne proizvodnje na razvoj Hrvatske i odnos s Europskom unijom

Govoreći o održivoj poljoprivrednoj proizvodnji, svoje snage uglavnom vidimo u prirodnim i ljudskim resursima, a prilike kroz članstvo u EU, kada će slijedivost proizvoda kroz cijeli proces proizvodnje biti presudan za plasman poljoprivrednih prehrambenih proizvoda. Integralni pristup sigurnosti hrane ima cilj osigurati visok stupanj sigurnosti hrane, zdravlja i dobrobiti životinja te zdravlja biljaka diljem EU kroz sjedinjene mjere „od farme do stola“ i odgovarajuće praćenje procesa, osiguravajući učinkovito djelovanje unutarnjeg tržišta.

5.2. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva

Premda se u prvi mah može doimati jednostavnim, obiteljsko je gospodarstvo vrlo složena socio-ekonomska jedinica. Osnovu te jedinice čini obitelj ili domaćinstvo kao elementarna socijalna zajednica u kojoj se vrši biološka reprodukcija ljudi i realiziraju ekonomske aktivnosti nužne za opstojnost te zajednice.

Kao i u svakoj ljudskoj zajednici ili društvu, i u njoj vladaju određeni odnosi među članovima: između starijih i mlađih, muškaraca i žena, između glave obitelji i ostalih članova. Svi ti odnosi prožeti su nastojanjem da se osigura egzistencija članova i cijele

zajednice kao i njezina biološka reprodukcija. Kada se uspostavilo vlasništvo nad zemljištem, tada su se i odnosi unutar zajednice protegnuli i na odnose prema tom zemljišnom posjedu, odnosno, prema proizvodnji na njemu. Uspostavom tih odnosa konstituirano je i gospodarstvo.

U skladu sa time, tri su bitna konstitutivna elementa obiteljskog gospodarstva:

- **Domaćinstvo**, kao obiteljska ili druga zajednica osoba koje zajedno stanuju i zajednički troše prihode za podmirenje osnovnih životnih potreba
- **Posjed**, imovina, vlasništvo nad zemljom i drugim sredstvima za proizvodnju
- **Gospodarstvo**, u užem smislu kao proizvodna jedinica koja se, na jednoj strani, sastoji od posjeda i na drugoj strani, radne snage domaćinstva koja je angažirana u proizvodnji.

5.2.1. Nastanak obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

Nastanak obiteljskih gospodarstava obično se vezuje uz raspad feudalnog sustava, iako su ona postojala i u feudalizmu kao i još mnogo prije. Seljak – kmet nije pravni vlasnik zemljište, ali njegovo „gospodarstvo“ već ima neka obilježja proizvodne pa i ekonomske cjeline. Burna previranja u Europi 1848. godine rezultirala su „oslobađanjem“ seljaka i pravnim reguliranjem njegova vlasništva nad zemljom koju je obrađivao. Naravno, to se u nas nije događalo istodobno kad i u Europi jer su i prilike na današnjem teritoriju Hrvatske bile različite. Prijelaz iz jednog oblike (kmetskog) u drugi (slobodnog posjednika) bio je postupan.

Povijesno gledajući, obiteljsko gospodarstvo i nije tako staro, no u tom relativno kratkom razdoblju, oko 140 godina, preživljavalo je velike promjene. Jedna od njih ogleda se i u njihovom brojčanom kretanju. Dva se velika razdoblja mogu jasno razlikovati. Prvo razdoblje obuhvaća stotinjak godina, do kraja Drugoga svjetskog rata kada se naglo povećava broj gospodarstava. Samo u pedeset godina 20.stoljeća (1900-1949) broj gospodarstava se uvećao za 64,6%, kada raste i ukupno stanovništvo. To je razdoblje velike agrarne napućenosti i tek skromne pojave i sporog rasta industrije. Poljoprivredno

stanovništvo 1900. godine čini 82,1%, a 1931. tek 69,9% ukupnog stanovništva. Sve je to povećalo pritisak na zemljište, pa je i broj gospodarstava rastao.

Poslije Drugoga svjetskog rata razvoj industrije pokrenuo je snažan proces deagrarizacije. Poljoprivredno se stanovništvo počelo naglo smanjivati, a s njime i agrarna napućenost. Istodobno, smanjuje se i seosko stanovništvo, a to je upravo onaj segment koji najradikalnije prekida sa poljoprivredom i napušta gospodarstvo. Sve su to razlozi koji su utjecali na smanjenje broja obiteljskih gospodarstava sa 670 000 u 1949. godini, na 534 000 u 1991. godini. Dakle u tih se četrdesetak godina broj gospodarstava smanjio za 20,3%. Usporedimo li, međutim, tendenciju smanjenja broja gospodarstava sa bilo kojim drugim pokazateljima deagrarizacije, primjetit ćemo da se ono znatno sporije smanjuje. Znači da se deagrarizacija ne odvija dovoljno radikalno. Stanovništvo se češće odvaja od poljoprivrednog zanimanja nego od gospodarstva. Zbog toga se i broj gospodarstava sporije smanjuje.

5.2.2. Tipovi obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

Obiteljska gospodarstva najčešće se razvrstavaju prema veličini zemljišnog posjeda s time da se polazi od toga da je veličina posjeda(zemljišta) proizvodni potencijal o kojem će (kao čimbeniku proizvodnje) umnogome ovisiti proizvodni pa i ekonomski rezultati gospodarstva.

Tipovi obiteljskih gospodarstava prema veličini posjeda:

- **Sitna**, do 1,0 ha
- **Mala**, između 1,1 i 3,0 ha
- **Srednja**, između 3,1 i 5,0 ha
- **Velika**, ona koja posjeduju 5,1 i više hektara

Tablica 3. Posjedovna struktura obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

Površina u ha	Kućanstva		Površina	
	Broj	%	ha	%
Manje od 1	227 434	50,6	50 759	5,9
1,1-3,0	112 062	25,0	132 432	15,4
3,1-5,0	45 732	10,2	123 136	14,3
5,1-10	42 426	9,5	213 347	24,8
10,1-20,0	15 628	3,5	162 627	19,9
Više od 20	5 250	1,2	177 894	20,7
UKUPNO	448 532	100,0	860 195	100,0

Izvor: Popis poljoprivrede 2003.

Iz tablice je vidljivo da je najvećio udio sitnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, čak 50,6%, te iza njih slijede mala obiteljska poljoprivredna gospodarstva sa udjelom od 25%. Ovi podaci nam prikazuju vrlo lošu posjedovnu strukturu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i usitnjenost poljoprivrednog zemljišta u Republici Hrvatskoj.

Tablica 4. Broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava 2008.

Županija	OPG	Županija	OPG
Bjelovarsko-bilogorska	12 926	Osječko-baranjska	14 984
Brodsko-posavska	7 447	Požeško-slavonska	5 554
Dubrovačko-neretvanska	7 159	Primorsko-goranska	2 826
Grad Zagreb	4 742	Sisačko-moslavačka	9 375
Istarska	5 098	Splitsko-dalmatinska	13 267
Karlovačka	5 856	Šibensko-kninska	5 977

Koprivničko-križevačka	11 696	Varaždinska	8 723
Krapinsko-zagorska	6 634	Virovitičko-podravska	8 143
Ličko-senjska	4 796	Vukovarsko-srijemska	9 234
Međimurska	6 457	Zadarska	6 418
		Zagrebačka	14 784
UKUPNO			172 096

Izvor: Upisnik poljoprivrednih gospodarstava 2008.

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva Hrvatske po svojim se površinama ubrajaju među najmanja gospodarstva u Europi. Gledajući tendencije razvoja, problem je još veći jer, za razliku od promjena u razvijenom dijelu Europe, gdje gospodarstva pokazuju stalnu tendenciju rasta, gospodarstva Hrvatske stalno se smanjuju. U procesu deagrarizacije znatno se povećao broj i udio najmanjih gospodarstava (do 1 ha). Iako ona čine značajan broj broj gospodarstava (35% u 1991), sva zajedno ona posjeduju tek 6,3% ukupnih površina ili 6,8% ukupnih obradivih površina. Ona unatoč izuzetnom rastu ne zauzimaju značajne zemljišne kapacitete pa je i njihov doprinos ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji Hrvatske vrlo skroman. Mnogo više bi nas trebalo zabrinjavati smanjenje broja i proizvodnih kapaciteta većih i velikih obiteljskih gospodarstava, s jedne strane, zbog toga što bi ona, u najvećoj mjeri, morala osigurati rast ukupne poljoprivredne proizvodnje, a s druge strane zbog toga što je tek na krupnijim gospodarstvima moguća racionalna primjena novih znanja, sredstava i tehnike.

6. ULOGA OBITELJSKIH POLJOPRIVREDNIH GOSPODARSTAVA U RAZVOJU ODRŽIVE POLJOPRIVREDE

Poljodjelstvo je kao gospodarska grana važan činilac ukupnog razvoja pojedinih zemalja i regija, ali i utjecaja na stanje okoliša. Poljodjelstvo u Hrvatskoj, kao i u drugim zemljama negativno utječe na stanje kvalitete okoliša. Loše stanje okoliša je posljedica neracionalnog pristupa obradi zemlje, odnosno rezultat pogrešne primjene različitih agrotehničkih postupaka, masovne i nekontrolirane upotrebe raznih kemijskih sredstava. Milenijski razvoj poljoprivrede krajem 20. stoljeća doveo nas je do temeljne razvojne kontroverze: gladi i siromaštva velikog dijela stanovništva i, na drugoj strani, do bogatstva i viškova hrane.

U suvremenim uvjetima razvoja, kao sustav poljoprivredne proizvodnje sve se češće javlja pojam održiva poljoprivreda koja predstavlja gospodarsku, ekološku, socijalnu i etičku održivu poljoprivredu. Ovaj sustav se pojavio kao odgovor na promjene u praksi i agrarnoj politici razvoja i to ne samo na nacionalnoj nego i svjetskoj razini. Nastale promjene ogledaju se u sve većoj potrebi da se agrarni sustav održi u dužem vremenskom razdoblju uz odgovarajuću proizvodnost, odnosno težište se premješta sa kratkoročnih na dugoročne ciljeve.

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva su najmnogobrojnija vlasnička kategorija poljoprivrede u Hrvatskoj te se još uvijek najvećim dijelom bave tradicionalnom poljoprivredom. Takva tradicionalna poljoprivreda lako se može inkorporirati u sustav održive poljoprivredne proizvodnje. Ovakav sustav, koji obuhvaća tradicionalnost poljoprivrede u Hrvatskoj te suvremena shvaćanja i potrebitost za očuvanjem okoliša predstavljaju osnovu dugoročnog i održivog razvitka hrvatske poljoprivrede, obzirom da gospodarski, ekološki i socijalno omogućava samodostatnost kroz opskrbu kvalitetnim poljoprivrednim proizvodima atraktivnim za turističku klijentelu i izvoz kao prepoznatljivi hrvatski proizvod. Međutim, treba naglasiti da vrijednost hrvatskih poljoprivrednih proizvoda u svijetu još nije poznata, te je potrebno ulagati u marketing i promoviranje ovakvih proizvoda.

7. ZAKLJUČAK

Današnja ekološka kriza kontinuirano je prisutna posljednjih četrdesetak godina no na međunarodnoj je sceni priznata tek od 1992. kada je na Skupu o Zemlji ustanovljeno da je potrebno promijeniti dosadašnje postupanje prema okolišu u svim segmentima ljudskog djelovanja. Kada se govori o antropogenom onečišćenju okoliša tj. njegovoj degradaciji nastaloj kao djelovanje ljudskih aktivnosti, prvenstveno se misli na četiri sektora: industriju, poljoprivredu, promet i domaćinstva.

U prošlosti je poljoprivreda izraziti negativno djelovala na okoliš, a pogotovo od sedamdesetih godina prošlog stoljeća i ere „zelene revolucije“ za koju se govori da je riješila problem svjetske gladi, ali istovremeno izvršila „ekocid“ na tlima koja su danas prekemizirana i posve neiskoristiva za bilo koju namjenu. Rješenje ovakvoj negativnoj situaciji dakako postoji, a to je usvajanje načela trajno održivog razvoja i naposljetku njegova dosljedna primjena. U sektoru poljoprivrede s tim u vezi govori se o održivoj poljoprivredi.

Mali je broj zemalja u svijetu koje imaju dobre uvjete za razvoj održive poljoprivredne proizvodnje kao što ih ima Hrvatska, čija su tla i voda u odnosu na druge zemlje nezagađeni i očuvani. Iako poljoprivredni proizvođači u Hrvatskoj imaju prilično nisku razinu obrazovanosti, oni imaju i zavidan stupanj tradicionalne ekološke svijesti, koja je ujedno i preduvjet za ostvarenje održive poljoprivredne proizvodnje. Pravilnom organizacijom, edukacijom nositelja i članova obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava pružio bi se dostatan zamah razvoju održive poljoprivrede u Republici Hrvatskoj.

8. POPIS LITERATURE

1. Carter, N.(2004), Strategije zaštite okoliša, Zagreb
2. Cifrić, I.(2003), Okoliš i održivi razvoj, Zagreb
3. Defilippis, J.(2001): Ekonomika poljoprivrede, Split
4. Zmaić, K.(2008): Osnove agroekonomike, Osijek
5. Ministarstvo poljoprivrede, Načela dobre poljoprivredne prakse. Zagreb,2009.
http://www.savjetodavna.hr/adminmax/File/vijesti/kodovi%20za%20tisak_web.pdf
6. Ministarstvo poljoprivrede, Strategija ruralnog razvoja RH 2008.-2013., Zagreb, 2008
www.mps.hr/UserDocsImages/.../STRATEGIJA_RR_19-05-081.doc
7. Državni zavod za statistiku <http://www.dzs.hr/>
8. Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, Narodne novine, 12/01

9. SAŽETAK

U ovom radu je prikazana i analizirana uloga obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u razvoju održive poljoprivrede u Republici Hrvatskoj. Veliki dio hrvatske poljoprivrede pripada tradicionalnoj poljoprivredi, te je povoljan teren za inkorporiranje sustava održive poljoprivrede. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva središnja su vlasnička kategorija poljoprivrede u Republici Hrvatskoj te će prihvaćanje sustava održive poljoprivrede omogućiti dugoročni i stabilni razvoj i prosperitet kako obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava tako i cjelokupnog ruralnog prostora Republike Hrvatske.

Ključne riječi: održiva poljoprivreda, održivost, obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG), hrvatska poljoprivreda

10. SUMMARY

This final paper describes and analyzes the role of family farms in the development of sustainable agriculture in the Republic of Croatia. A large part of Croatian agriculture lies in traditional agriculture, and has a favorable ground for the incorporation of sustainable agriculture. Family farms are a central ownership categories of agriculture in the Republic of Croatia and the adoption of sustainable agriculture will enable long-term and stable development and prosperity of family farms and the entire Croatian rural area.

Keywords: sustainable agriculture, sustainability, family farms (OPG), Croatian agriculture

11. POPIS TABLICA

Tablica 1.	Površina korištenoga poljoprivrednog zemljišta Republike Hrvatske po kategorijama (2013)	Stranica 7
Tablica 2.	Vrijednost otkupljenih i prodanih proizvoda poljoprivrede, šumarstva i ribarstva 2012/2013 (2013)	Stranica 7
Tablica 3.	Posjedovna struktura obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (2003)	Stranica 14
Tablica 4	Broj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava upisanih u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava 2008.	Stranica 14

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Poljoprivredni fakultet u Osijeku

Završni rad

Uloga obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u razvoju održive poljoprivrede

Ivan Zelenika

SAŽETAK

U ovom radu je prikazana i analizirana uloga obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u razvoju održive poljoprivrede u Republici Hrvatskoj. Veliki dio hrvatske poljoprivrede pripada tradicionalnoj poljoprivredi, te je povoljan teren za inkorporiranje sustava održive poljoprivrede. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva središnja su vlasnička kategorija poljoprivrede u Republici Hrvatskoj te će prihvaćanje sustava održive poljoprivrede omogućiti dugoročni i stabilni razvoj i prosperitet kako obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava tako i cjelokupnog ruralnog prostora Republike Hrvatske.

Ključne riječi: održiva poljoprivreda, održivost, obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG), hrvatska poljoprivreda

SUMMARY

This final paper describes and analyzes the role of family farms in the development of sustainable agriculture in the Republic of Croatia. A large part of Croatian agriculture lies in traditional agriculture, and has a favorable ground for the incorporation of sustainable agriculture. Family farms are a central ownership categories of agriculture in the Republic of Croatia and the adoption of sustainable agriculture will enable long-term and stable development and prosperity of family farms and the entire Croatian rural area.

Keywords: sustainable agriculture, sustainability, family farms (OPG), croatian agriculture